

NAPOMENA

Bogdan Radica (Split, 26. augusta 1904 – New York, 5. prosinca 1993) školovao se u Splitu, Ljubljani i Firenci. Već sredinom dvadesetih godina objavljuje tekstove u zagrebačkim novinama i periodici te uskoro postaje i dopisnikom – najprije *Obzora* iz Pariza, a zatim *Avale* iz Atene. Tridesetih godina posvećuje se diplomatskoj službi te uglavnom djeluje u Ligi naroda u Ženevi, da bi nakon 1945. kratko djelovao u Ministarstvu informacija u Beogradu. Potkraj četrdesetih godina vraća se u Ameriku te predaje povijest na Sveučilištu Fairleigh Dickinson. Objavio je sljedeće naslove: *Colloquii Guglielmo Ferrero* 1939., *Agonija Evrope* 1940., *Sredozemni povratak* 1971., *Hrvatska 1945.*, 1974. te *Živjeti – Nedoživjeti I-II.*, 1982-1984.

Na žalost, mnogi su Radičini vrijedni publicistički i esejistički prilozi ostali rasuti po brojnim inozemnim i domaćim publikacijama i samo su dijelom sačuvani od zaborava, zahvaljujući maru i upornosti vrsnoga urednika časopisa i knjižnice »Hrvatske revije« Vinka Nikolića, koji je u svojim redovitim izdanjima u Barceloni objavio i *Sredozemni povratak, Hrvatsku 1945.* i *Živjeti – Nedoživjeti* u dva pozamašna sveska.

Iz knjige *Sredozemni povratak* za ovo izdanje izabrani su samo oni tekstovi koji se isključivo odnose na Split, grad autorova rođenja, koji je u njemu, baš kao i u mnogima, ostavio dubok i do smrti neizbrisiv trag pripadanja i bez obzira na to gdje kasnije i koliko dugo živjeli.

Esej o *Vječnome Splitu* zasigurno je jedan od najdojmljivijih potreta koji su u nas ikada napisani o jednom gradu i što je za današnjega čitatelja možda i najvažije – u međuvremenu gotovo se ništa nije promijenilo i unatoč svim (slučajnim ili namjernim) promjenama. I ne treba zaboraviti da je tekst pisan još davne 1939. godine, danas već prošloga stoljeća.

Sliku vječnoga i neuništivoga Splita, dakako, samo potvrđuje sljedeći esej, koji je ujedno i svjedočanstvo o autorovoj tužnoj životnoj epizodi, koja, *i unatoč i usprkost*, dakle, *za dišpet*, nosi naslov »Nima Splita do Splita«.

Konačno, ni Split, kao ni Dalmacija, nisu mogući bez Mediterana, tog stoljećima fascinantnog kulturnoga kruga, pa je posve logično da je, barem u ovoj prilici, Mediteran i zauzeo uvodno, počasno, mjesto.

Kako bismo sačuvali sjećanje na prvotisak i integralno izdanje u cijelosti donosimo uredničku bilješku Vinka Nikolića, koja ni nakon tri desetljeća nije ništa izgubila na svojoj aktualnosti:

»Knjiga eseja Bogdana Radice, uglednog hrvatskog publicista, *Sredozemni povratak*, predstavlja za našeg mlađeg čitatelja *pravo otkriće*, jer mu pruža posve nepoznatog Radicu, Radicu književnika: književnog kritika i putopisca. Većina mladih, u domovini i emigraciji, Radicu uglavnom poznaju po njegovim političkim pregledima i popularnim člancima u "Hrvatskom glasu" te po političkim i kulturnim esejima i osvrtima u "Hrvatskoj reviji", u kojoj je objavio, kroz čitav niz godina, obilnu, zanimljivu i vrijednu građu. Poznavajući djelomično bogatu Radičinu esejistiku, smatrao sam potrebnim otkriti suvremenom hrvatskom čitatelju upravo onog nepoznatog Radicu iz predratnih godina, u bojazni da njegovi vrijedni putopisi i književni

eseji ostanu sakriti u našim knjižnicama, a ipak mogu tako rječito govoriti i suvremenom čitatelju. Radi toga je manji dio tih Radićinih eseja sabran u ovu knjigu, pod simptomatičnim naslovom *Sredozemni povratak*, u ovom sredozemnom trenutku, kad kao da se hrvatski politički udes ponovno vraća na Sredozemlje, na njegov sudbonosni Jadran, gdje je u davna stoljeća uzrasla prva hrvatska država, a gdje će snagom tog istog Mora, ona ponovno uskrsnuti.

Sredozemni povratak sadrži izbor eseja i književnih osvrtata, koje je Radica napisao u svojoj književnoj (i životnoj) mladosti. Ispod svakog eseja označena je godina kad je objavljen (napisan). U svojoj mladosti Radica je surađivao u glavnim časopisima i dnevnicima u Hrvatskoj te u ostalim krajevima Jugoslavije. Njegova je suradnja bila, uglavnom, književnog i kulturnog značaja, a vrlo je rijetko pisao o političkim pitanjima. Kao mlad čovjek, mnogo je putovao sredozemnim krajevima, dugo je boravio u Italiji i Grčkoj, a i za svog boravka u Parizu dolazio je u osobni dodir s vodećim književnim ličnostima tih istih zemalja.

Radićini su eseji o tim zemljama i ljudima izlazili u zagrebačkom *Obzoru*, *Novoj Evropi*, *Hrvatskoj reviji*, *Književniku*, *Savremeniku* i splitskom dnevniku *Novo doba*, pa, zatim, u *Srpskom književnom glasniku*, te u *Domu in svetu*, kao i u velikom nizu talijanskih, grčkih i francuskih časopisa. Svoje razgovore s europskim književnicima između dva rata Radica je objavio uoči samoga rata (1939) u knjizi *Agonija Evrope*, *Evropski razgovori*, koju je vrlo pozitivno prihvatila tadašnja književna javnost.

Za vrijeme svojeg boravka u Grčkoj Radica je naučio novogrčki i bio jedan od naših rijetkih ljudi, koji je upoznao novogrčku književnost. O Radici su najpovoljnije pisali

najuvažniji grčki akademici i književnici, kao što su Spiro Melas, Kosta Uranis a i sâm najveći novogrčki pjesnik i akademik Kostis Palamas.

Iz velikog mnoštva Radićinih eseja ova je knjiga samo manji izbor. Tu nisu objavljeni njegovi poznati eseji o krizi europskog duha, koje je Radica redovito objavljivao u *Obzoru*, *Novoj Evropi*, *Hrvatskoj reviji* i *Savremeniku*, prikazujući u njima najmarkantnije pojave u predratnoj europskoj književnosti; zatim velik dio njegovih eseja iz domaće književnosti, objavljenih u *Hrvatskoj prosujeti*. Glavnina Radićinih eseja, kao i njegovi vrlo poznati *Svjedoci suvremene Italije*, objavljenih u podliscima *Obzora* – u kojima su ocrtni portreti Ferrera, Crocea, Tilghera, Pirandella, Marinettija, Cardarellija, Ungarettija, Martinija i drugih – ispunili bi jednu čitavu knjigu. Nije ovdje unesen ni najveći dio eseja koje je Radica pisao između dva rata o Španjolskoj, niti, dapače, onaj poznati esej objavljen u *Hrvatskoj reviji* (1959), u kojem je donio svoje refleksije o smrti Miguela de Unamuna.

U svakom slučaju, ova knjiga, iako upozorava na aktualnost Sredozemlja danas, daje sliku vječnih vrjednota mediteranskih civilizacija tako, da ona u sebi predstavlja ne samo originalnost u hrvatskoj putopisnoj književnosti, nego i stanovitu vrijednost od trajnog značenja. Radica kod svojih posjeta staroj helenskoj klasici oživljava kroz svoje dojmove ne samo starinu, nego joj daje i osjećaj suvremena čovjeka. Njegova zapažanja nisu tek osnivana na površnim dojmovima putnika, nego su i provjerena dubokim proučavanjem problema kroz iskustvo bogate erudicije.

Napose je zanimljiv i izvoran Radićin opis Dalmacije, dalmatinstva i svega s tim u vezi, koji će i sada, kao i u vri-

jeme kad su ti eseji bili pisani i objavljivani, izazvati, nadajmo se, korisne debate. Radica je i tu, analizirajući značaj dalmatinskog Hrvata, označio i onu veliku važnost koju Dalmacija, tj. Južna Hrvatska, i danas igra na Sredozemlju.

Eseji Bogdana Radice *Sredozemni povratak*, makar pisani i objavljeni prije par desetljeća, ostaju, u svom najvećem dijelu, *svremeni i danas*, što je najbolja potvrda za njihovu trajnu književnu vrijednost«.

Na kraju, nakladnik se zahvaljuje svima koji su mu omogućili da se ostvari ovo prvo autorovo izdanje u domovini, a napose Bosiljki Raditsa, Ivi Bancu, Borisu Maruni te antikvarijatu znakovita imena »Europa« i njegovu vlasniku Pjerinku Biliću.

I. M. H.